

نگرشی‌های اسلامی در مطالعات زنان

گردآوری و مقدمه
حمید رضا آیت‌اللهی

بیت

نگرش‌هایی اسلامی در مطالعات زنان

گردآوری و مقدمه از: حمیدرضا آیت‌اللهی

ویراستار ادبی: مجید حدادی

ناشر: انتشارات موسسه فرهنگ و هنر هدایت میزان، انتشارات فهم

شمارگان: ۱۱۰۰ نسخه

چاپ اول: ۱۳۹۳

اجرا: گروه نشر و ترویج — عطف

قیمت: ۲۰۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۲۹۴۷-۹-۴

نشانی: تهران، خیابان آزادی، بلوار شهید اکبری، بلوار شهید صالحی

میدان سماء، پلاک ۹۱، طبقه همکف

تلفن: ۰۲۱۶۶۰۶۲۲۷۵

کلیه حقوق محفوظ و مخصوص ناشر است.

سرشناسه	آیت‌اللهی، حمیدرضا، ۱۳۲۸ - ، گردآورنده
عنوان و نام پدیدآور	نگرش‌هایی اسلامی در مطالعات زنان / حمیدرضا آیت‌اللهی.
مشخصات نشر	تهران: موسسه فرهنگ و هنر هدایت میزان، انتشارات فهم، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	۴۸۷ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۹۲۹۴۷-۹-۴
فهرست‌نویسی	فیبا
موضوع	زنان در اسلام -- مقاله‌ها و خطابه‌ها
موضوع	فمینیسم -- مقاله‌ها و خطابه‌ها
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۳ ن ۸ / آ ۹ / ۱۷۲ / BP۲۲۰
رده‌بندی دیویی	۲۹۷ / ۴۸۳۱
شماره کتاب‌شناسی ملی	۲۵۴۲۸۴۸

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۳
حمیدرضا آیت‌اللهی	
مقدمه و تحلیلی از مقالات.....	۶
حمیدرضا آیت‌اللهی	
Error! Bookmark not defined.زن. حقوق زن.....	
مرتضی مطهری و نگرش اسلامی به حقوق زن.....	
حمیدرضا آیت‌اللهی	
فصل اول: ارزیابی جریان فمینیستی از منظر اسلامی / Error! Bookmark not defined.	
Error! Bookmark not defined.جنسیتی. عدالت جنسیتی.....	
چالش فمینیسم با عدالت جنسیتی.....	
نصرالله آقاجانی	
Error! Bookmark not defined.زن. اشتغال زنان.....	
عدالت جنسیتی و اشتغال زنان.....	
مسعود آذربایجانی	
Error! تربیت اسلامی.....	
تبیین و بررسی نظریه تربیتی فمینیسم و نقد آن از منظر تعلیم و تربیت اسلامی.....	
Bookmark not defined.	
سعید بهشتی و مریم احمدی‌نیا	
فصل دوم: تربیت جنسی در اندیشه اسلامی / Error! Bookmark not defined.	
Error! Bookmark not جنسی.....	
تحلیلی از متانت گفتاری زبان قرآن درحوزه التذاذات جنسی.....	
defined.	
مهدیه‌السادات مستقیمی، ایوب امرایی و محمد فضلی	
بررسی احادیث در زمینه راهکارهای تربیتی به منظور پیشگیری از رفتارهای نابهنجار جنسی	
Error! Bookmark not defined.نوجوانان.....	
نوجوانان و جوانان.....	
علی‌نقی فقیهی	
Error! Bookmark not دوره متوسطه.....	
محتوای مناسب برای تربیت جنسی در کتب درسی دوره متوسطه.....	
defined.	

محسن فرمهینی فراهانی

Error! Bookmark not defined. / فصل سوم: نگرش اسلامی دربارهٔ زنان و خانواده
defined.

آموزش‌های روان‌شناختی مبتنی بر قرآن و حدیث و بررسی تأثیرات روانی و تربیتی آن در
روابط همسران..... Error! Bookmark not defined.

علی‌نقی فقیهی

Error! Bookmark not defined.فصل چهارم: اخلاق مادری در اسلام و فمینیسم
اقدس یزدی

Error! Bookmark not defined.فصل پنجم: بررسی رابطه بین تقیدات مذهبی و سازگاری زناشویی
خدابخش احمدی، علی فتحی آشتیانی و علی‌رضا عرب‌نیا

Error! افزایش سازگاری زناشویی زوج‌های ناسازگار با مشاوره از چشم‌اندازی اسلامی
Bookmark not defined.

عصمت دانش

Error! Bookmark not defined. / فصل چهارم: تبیین دیدگاه اسلامی دربارهٔ حجاب
defined.

Error! Bookmark not defined.فصل پنجم: اشتراك حجاب در ادیان ابراهیمی
معصومه ذبیحی و زهره سادات موسوی

Error! Bookmark not defined.فصل ششم: پویشی در معنا و مفهوم حجاب
نهله غروی نائینی و وحیده عامری

Error! Bookmark notفصل هفتم: عدم ممنوعیت حجاب اسلامی از منظر حقوق بین‌الملل اقلیت‌ها
defined.

سید مصطفی میرمحمدی

Error! Bookmark not defined. / فصل پنجم: نقش اجتماعی زن مسلمان

Error! تحلیل مستندات قرآنی حیطة مدیریت بانوان با تأکید بر سه رویکرد اندیشهٔ اجتماعی دینی
Bookmark not defined.

محمد رضا حاجی اسماعیلی، مسعود راعی و لیلا دهقانی

Error! Bookmark not defined.فصل ششم: زن و هنر

حسن بلخاری

Error! Bookmark not defined. «بازگشت به اصل» زن ایرانی در گفتمان

مجتبی عطارزاده

پیشگفتار

در چند دهه اخیر نحوه انتشار کتاب‌های علمی تغییر یافته است. برای انتشار یک ایده جدید در یک کتاب، مسئولیت ارائه ایده به یک اندیشمند سپرده نمی‌شود، بلکه با توجه به مشارکتی بودن پیشرفت اندیشه علمی، هر بخشی از ایده‌های جدید نمی‌تواند در پژوهش‌های یک اندیشمند آن هم در یک مقاله بروز کند، و اگر در یک شاخه علمی بخواهیم اندیشه‌های بدیع و پویایی را در یک کتاب بیاوریم باید مجموعه‌ای از آراء نوآورانه اندیشمندان متعددی را مطرح کنیم. بدین جهت اکثر کتاب‌های علمی در مجامع علمی خارجی متشکل از مجموعه مقالات هستند که ارزشمندترین و بدیع‌ترین دیدگاه‌های جدید را گردآوری کرده‌اند. به این دلیل نقش اصلی را در کتاب گردآورنده و تنظیم‌کننده و پالایشگر مجموعه مقالات تشکیل می‌دهد و این در عرف بین‌الملل نقش ویراستار آن مجموعه است که اثر به نام او تهیه و تدوین می‌گردد. متأسفانه این سنت هنوز در جامعه ما رواج نیافته و قالب فراگیری به دست نداده است.

از آنجا که یکی از موضوعات اساسی و مهم در مجامع علمی، مطالعات زنان است، و نوع رویکرد اسلامی ایرانی ما از جهت نتایج علمی تمایزهای قابل توجهی نسبت به ادبیات بحث در غرب دارد لذا با توجه به مجموعه فعالیت‌هایی که اندیشمندان جامعه ما در این زمینه نموده‌اند درصدد برآمدیم که در یک مجموعه، نوع رویکرد اسلامی ایرانی را به مطالعات زنان، که برای بسیاری علاقمندان این بحث در خارج کشور مهم است، تنظیم و تنقیح نماییم تا مبانی علمی این رویکرد برای دیگران نیز روشن شود. جرقه ابتدایی کار توسط دوست بزرگوار جناب حجة الاسلام و المسلمین دکتر محسن میری زده شد و ایشان از تهیه مجموعه‌ای از این مقالات برای

علاقمندان خارج کشور استقبال کردند و قرار شد ابتدا مجموعه‌ای تهیه و به زبان انگلیسی ترجمه گردد تا خارج از کشور منتشر گردد. برای این منظور سرکار خانم زعفرانچی مدیر گروه مطالعات زنان پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی داوطلب شدند و طی جلساتی که با اندیشمندان این حوزه داشتند از حدود ۲۰۰۰ مقاله علمی منتشر شده طی چند دوره پالایش، ۴۴ مقاله انتخاب و به‌عنوان شاخص در اندیشه اسلامی ایرانی در مطالعات زنان ارائه کردند. از آنجا که این مقالات باید در فضای علمی و فکری خارج از کشور قابل‌درک باشد پس از بررسی آنها سرانجام ۱۶ مقاله متناسب با این رویکرد انتخاب و تلاش بر این بود که برخی از آنها نیز از برخی مباحث غیرضرور پالایش شود. سرانجام مقالات انتخاب شده دسته‌بندی و در مجموعه حاضر گرد آمد. این مجموعه به مقدمه‌ای توضیحی برای شکل‌گیری و انسجام نیاز داشت که آن را تهیه نمودم و سپس برای آشنایی با اصول اساسی تفکر اسلامی درباره مطالعات و حقوق زنان محورهای اصلی دیدگاه شهید مرتضی مطهری را به‌عنوان شاخص در این زمینه به این مجموعه افزودم تا کل نظام فکری اسلامی در انسجامش قابل ارائه برای علاق‌مندان باشد.

پس از تهیه ترجمه انگلیسی این مجموعه، از آنجا که نیاز به چنین مجموعه‌ای در فارسی نیز احساس می‌شد، تأکید گردید که مجموعه فارسی آن نیز جداگانه منتشر شود. برای به وجود آمدن این اثر، بزرگواران چندی مساعدت نمودند که از آنها نیز قدردانی می‌شود. از جناب آقای دکتر محسن میری به خاطر همراهی‌هایشان از ابتدای کار تا انتهای آن و توصیه‌ها و تذکراتی که برای قوام کار دادند و همچنین به خاطر مطالعه تمامی مقالات و ذکر موارد اصلاحی و تنقیحی در آنها سپاسگزارم. از جناب آقای دکتر سید خلیل طوسی نیز که مقالات را مطالعه و توصیه‌های عملی برای تک تک مقالات در جهت تناسب آن با جامعه بین‌الملل کردند، تشکر می‌شود. سرکار خانم دکتر لیلا سادات زعفرانچی نیز که بخش مهمی از کار در تهیه و انتخاب مقالات و تشکیل جلسات به عهده گرفته و از روی اخلاص کار بزرگی انجام دادند نیز تشکر می‌شود. سرکار خانم‌ها مریم‌السادات هاشمی فشارکی و فاطمه بدوی برای تهیه و

تنظیم مقالات فعالیت درخور تقدیری داشتند که از آنها نیز تشکر می‌شود. جناب آقای مجید حدادی نیز برای حروف‌چینی اثر دقت خوبی نمودند که جای آن دارد از ایشان نیز برای تنظیم دقیق و زیبای کار تشکر شود. از کلیه مجلاتی که اجازه نشر مجدد این مقالات را در این مجموعه دادند نیز سپاسگزارم که در مقالات نیز این سپاس، مجدداً تأکید گردیده است.

امید است در این زمینه، آثار سپس‌تر بتواند مدل‌های برتری از تبیین جایگاه زنان در جامعه جهانی با تأکید بر تثبیت حقوق مادی و معنوی آنها و در جهت بالندگی نقش زنان مسلمان در جامعه جهانی ارائه نمایند و این کار بتواند سر منشا آثار ارزشمندتری در این زمینه باشد. از خداوند می‌خواهم که توفیق این خدمت ارزنده را به اندیشمندان جامعه ما عطا فرماید.

حمیدرضا آیت‌اللهی

مقدمه و تحلیلی از مقالات

تاریخ بشریت حکایت ظلم‌های بسیاری است که به افراد و جوامع مختلف شده است. روح ظلم‌ستیزی و عدالت‌طلبی بشر نیز او را واداشته است تا به صورت‌های مختلف در قبال ظلم‌ها ایستاده و در دفع ظلم تلاش‌های بسیاری کرده و حتی جان خود را برای تحقق عدالت قهرمانانه فدا کند. این ظلم‌ها گاهی به سرزمینی، گاهی به عده‌ای اقلیت در یک کشور، زمانی به فردی، در موقعیت‌هایی به نژادی و... شده است.

از قرن بیستم، یکی از بی‌عدالتی‌هایی که مورد توجه جدی قرار گرفت، بی‌عدالتی جنسیتی بود. زنان بسیاری در طول تاریخ و مخصوصاً در دوران مدرن غربی درگیر ظلم‌های متعددی شدند که دلسوزان بسیاری را واداشت تا در راه مبارزه با این بی‌عدالتی‌ها نهضت‌های متعددی را به وجود آورند. نوع مسئولیت‌های متفاوتی که زنان نسبت به مردان داشتند و ابزارهای قدرتی که دست برخی مردان بود زمینه به وجود آمدن این نوع بی‌عدالتی‌ها گشته بود. اگرچه این مبارزات در قالب مبارزه‌هایی اجتماعی آغاز گردید اما نیاز به مبانی فکری برای دفاع از وجاهت آن، به سرعت دامنه خود را به جریان‌های فکری فعالی داد که بیشتر از آن به فمینیسم یاد شده است.

یکی از رسالت‌های پیشتازان این جنبش‌ها تعیین نوع بی‌عدالتی‌هایی بود که به زنان در دوران خودشان و در طول تاریخ شده بود. در هیاهوی فریادها بسیاری از رفتارهایی که با زنان می‌شد بی‌عدالتی قلمداد و دامنه بحث و بررسی به گستره‌های دیگر نیز بسط یافت. اما طولی نکشید که برخی تعبیرهایی که از ظلم می‌شد و مبارزاتی که به وقوع پیوست ظلم‌های دیگری را بر زنان تحمیل کرد که قبلاً چنین تصویری از آن نمی‌شد. به همین جهت بود که برخی جریان‌های دفاع از حقوق زنان افول کردند و از تب و تاب ایستادند تا دوباره برخی دیگر با بازسازی اندیشه مبنايي دفاع از حقوق زنان، موج جدیدی را در این جنبش به وجود آورند.

این جریان‌ها در برطرف کردن بی‌عدالتی‌ها متوقف نشد و شعار تحقق آزادی‌های متعدد برای زنان را نیز به شعارهای خود افزود. برخی نیز به تحقیق درباره ریشه‌های بنیادین این چالش‌ها پیش رفتند و مباحثی فلسفی، دینی، جامعه‌شناختی، اخلاقی، تاریخی و حتی زیستی را برای تبیین این چالش‌ها مطرح کردند؛ در نتیجه جریان دفاع از حقوق زنان امری فراگیر و تأثیرگذار در حوزه‌های مختلف فکری بشر گردید. این تبیین‌ها در راه تثبیت خود در جامعه، نظام‌های ارزشی جدیدی را پایه‌گذاری کردند که توانست تفکر حاکم بر جوامع را در دست خود گرفته و ملاک‌های ارزش‌گذاری جدیدی را جایگزین کند. همین امر موجب گردید در غرب سبک زندگی فردی و اجتماعی خاصی مبتنی بر ارزش‌های تحمیلی فمینیستی به وجود آید و سپس این نظام ارزشی، خود را به عنوان پیشروترین ایده تمدنی در سایر جوامع حاکم کرده و مناسبات اجتماعی و خانوادگی کشورهای بسیاری را در خارج از این قالب ارزشی طرد و مبارزه‌های بی‌رحمانه‌ای را در جهت تحمیل ارزش‌های خود در جوامع دیگر به وجود آورد. اگرچه این نهضت‌ها برخی از انواع ظلم را در جوامع دیگر برطرف می‌کرد،

ولی مصائب دیگری نیز برای زنان این کشورها به وجود آورد؛ مصیبت‌هایی که در درازمدت، رفته رفته خود را نشان داد و کارآمدی نگرش‌های فمینیستی را زیر سوال برد.

اما آیا تحلیلی که متفکرین این جریان‌ها از برخی بی‌عدالتی‌ها داشتند درست بود؟ آیا مبارزات آنها موجب نشد برای رفع برخی بی‌عدالتی‌ها، ظلم‌های جدید دیگری به وجود آید؟ آیا پیامدهای اجتماعی آن نوع مبارزه‌ها مشکلات جدید متعددی را به وجود نمی‌آورد؟ آیا نظام ارزشی فمینیستی توانسته بود کلیه ابعاد فردی و اجتماعی زنان را در یک پیکره منسجم با هم مورد توجه قرار دهد به گونه‌ای که برخی نیازهای اساسی زنان مغفول واقع نشود؟ آیا بهترین سبک زندگی زنان، سبکی بود که اندیشمندان غربی برای زنان تدارک دیده بودند و با جدیت در تثبیت آن می‌کوشیدند؟ اینها سوال‌هایی است که در طول صد سال اخیر ذهن اندیشمندان بسیاری را درگیر خود کرده است. در جوامعی که سعی می‌کردند در سلطه ارزش‌های غربی نباشند و نظام‌های ارزشی متفاوتی را مبنای خود قرار دهند نگاه به حقوق و موقعیت زنان بسیار متفاوت با نگاه غربی بوده است. آنها سبک زندگی غربی را برای زنان سازگار و همه‌جانبه ندانسته و برای زنان سبک زندگی متفاوت با سبک غربی در جامعه خود حاکم نمودند. یکی از مهم‌ترین جریان‌های متفاوت با زندگی غربی، انواع نگرش‌های اسلامی در زمینه حقوق زنان در یک مجموعه منسجم است. از آنجا که نیمی از مردم جهان را زنان تشکیل می‌دهند و دغدغه‌های زن بودن و جایگاه اجتماعی زنان و آرمان‌های زنان یکی از اساسی‌ترین پرسش‌های معاصر شده لذا موضوعات و چالش‌های این بحث در بسیاری جوامع در صدر مسائل آنها قرار گرفته است. بدین جهت بررسی نظریه‌هایی که در این زمینه ارائه می‌گردد از پرترفدارترین بحث‌ها در سطوح مختلف اجتماعی شده است.

واقعیت این است که تعارض‌های جدی بین سبک زندگی غربی و دیدگاه‌های اسلامی وجود دارد و این تفاوت‌ها آنچنان مشهود است که نزاع‌های اجتماعی بسیاری در ده‌ها سال اخیر بین این دو نگرش وجود داشته است. به همین جهت بسیاری از اندیشمندان منصف بر آن شده‌اند تا به جای دفاع کورکورانه از یک نگرش و برخورد‌های ایدئولوژیک با مسأله، به بررسی مبانی ارزشی و منطقی و فکری هر یک از این دو رویکرد بنشینند تا در انتخاب سبک زندگی، منصفانه ارزیابی عاقلانه‌ای را داشته باشند.

از آنجا که سبک زندگی زن مسلمان بر مبنای دیدگاه الهی است و نوع نگاه انسان‌شناسانه به زن در این دیدگاه با توجه به نگرش وحیانی تعیین می‌شود، بنابراین چارچوب‌های ارزشی مبنایی در این دیدگاه متفاوت با نگرش غربی خواهد بود؛ چراکه در این نگرش خداوند جنبه‌هایی از حیات و هدف زندگی را در نظر داشته که متفاوت با عقل خودبنیاد غربی است. در سالیان اخیر با گسترش اسلام‌خواهی و با حضور فعال دین در جوامع مختلف بشری این سلطه غربی در خصوص زنان با چالش جدی با نظریات اسلامی مواجه شده است. همین امر بسیاری را بر آن داشته است تا مبانی نگرش اسلامی در خصوص زن را بکاوند و آثار علمی ارزشمندی را در تبیین این نگرش ارائه نمایند تا در دفاع از اندیشه اسلامی در قبال سلطه فکری و اجتماعی غرب، علاقمندان به حقیقت را با این سبک زندگی آشنا سازند.

در این زمینه پرسش‌های اساسی بسیاری وجود دارد که نگرش اسلامی درصدد است پاسخی متفاوت با پاسخ‌های پیشین ارائه کند. آیا بی‌عدالتی در قبال زنان با تساوی حقوق زن و مرد برطرف می‌گردد؟ آیا تساوی حقوق زن و مرد با یکسان‌سازی نقش زن و مرد در جامعه محقق می‌شود؟ آیا یکسان شدن نقش زن و مرد در یک جامعه به اضمحلال

خانواده و کارکرد عاطفی تربیتی آن نمی‌انجامد؟ آیا جامعه‌ای که خانواده در آن کم‌رنگ شده است با مشکلات عدیده‌ای همچون بحران هویت و یأس و پوچی مواجه نمی‌شود؟ آیا یکسان‌سازی حقوق زن و مرد اصالت دارد یا تبیین و تحقق حقوق مرد و زن در قبال خانواده؟ آیا تحقق حقوق خانواده لزوماً به نقض حقوق زنان می‌انجامد؟ آیا آزادی‌های فردی زنان با آزادی‌های جنسی او محقق می‌شود؟ آیا قیدوبندهای دینی در روابط جنسی بین مرد و زن مغایر آزادی‌های فردی است؟ آیا حجاب و پوشش زن مغایر آزادی‌های زنان نیست؟ با چه معیارهایی باید نیک و بد را در خصوص آزادی‌ها و حقوق زنان سنجید؟ آیا ملاک رفاه و لذت می‌تواند برای زنان بهترین موقعیت را به وجود آورد؟ آیا حجاب و نقش مهم زنان در خانواده، مانع نقش اجتماعی زنان می‌شود؟

اینها سوال‌های چالش‌برانگیزی است که معمولاً در مطالعات زنان، در مقایسه بین سبک الگوی اسلامی برای زنان با سبک غربی پیش می‌آید. جالب اینجاست که سبک زندگی اسلامی بیشترین نمود اجتماعی خود را در نوع ارزش‌هایی که زنان مسلمان از خود نشان می‌دهند، مخصوصاً حجاب، پدیدار می‌کند، در حالی که سایر جنبه‌های ارزشی نگرش اسلامی به این پرنگی بروز اجتماعی ندارد.

برای پاسخ به پرسش‌های فوق، اندیشمندان مسلمان آثار تحقیقی و علمی مهمی پدید آورده‌اند که به واکاوی مبنای تفکر اسلامی در این زمینه می‌پردازد. متأسفانه علی‌رغم تقاضای بسیار برای دانستن این مبانی فکری و نوع رویکرد اسلامی به مسأله زنان آثار اندکی در این زمینه منتشر شده است، در حالی که این‌گونه آثار باید به طور مرتب در دسترس محققان و اندیشمندان قرار گرفته و روز به روز به واکاوی در ابعاد جدیدتر این نگرش بپردازد و نسبت به شرایط جدید جامعه جهانی نگرش تکامل یابنده خود را عرضه دارد. در این زمینه در ایران اسلامی در دهه‌های اخیر آثار درخور توجهی پدید آمده که توانسته است در دسترس علاقمندان و پرسشگران قرار گیرد.

بدین‌منظور تصمیم گرفته شد کلیه مقالات علمی که در این زمینه منتشر شده است مورد واکاوی قرار گرفته و از میان آنها آثاری که به نحوی برای مخاطب بین‌المللی مناسب است انتخاب شود. در این زمینه مجموعه مقالاتی که به نحوی پرسش‌های فوق را مورد توجه قرار می‌دهند انتخاب شده و مجموعه‌ای فراهم شد که بتواند یک نگرش کلی برای تبیین دیدگاه اسلامی درباره حقوق و آزادی زنان فراهم آورد.

در زمینه مطالعات زنان در ۳۰ سال اخیر بیش از ۲۰۰۰ مقاله علمی در مجلات علمی-دانشگاهی ایران منتشر شده است که با توجه به ملاحظات فوق تعداد ۱۶ مقاله انتخاب گردید تا مجموعه‌ای از دیدگاه‌ها در این زمینه ارائه شود. تعدادی از مقالات این مجموعه به بررسی و ارزیابی نگرش غالب غربی درباره زنان و نقد آنها پرداخته و برخی عواقب نامناسب آن را نشان داده است. برخی مقالات نیز به بررسی نگرش اسلامی درباره حقوق زنان و به تبیین این مسأله پرداخته است که چگونه نگرش اسلامی باعث بی‌عدالتی نسبت به زنان نمی‌شود. از آنجا که دیدگاه اسلامی نسبت به زنان را نمی‌توان مستقل از حقوق خانواده مورد تحلیل قرارداد لذا مسأله خانواده از محورهای مورد توجه در این مجموعه است. خود خانواده نیز با چالش‌هایی مواجه است که در بخشی از مقالات این کتاب به آنها پرداخته شده است. از آنجا که مسأله حجاب و پوشش زنان یکی از ارکان نگرش اسلامی به موضوع زنان بوده و در این زمینه مناقشات فراوانی چه به صورت نظری و چه به صورت عملی از جانب منتقدان غربی شده است بخش مهمی از کتاب نیز به بررسی حجاب اختصاص دارد و تحلیل‌هایی که در این زمینه شده، ارائه گردیده است. امید است این

مجموعه بتواند در ارائه نگاهی کلی از نگرش اسلامی به موضوع زنان موفق باشد.

۱. نگاهی اجمالی به مجموعه مقالات این کتاب

این مقالات در چهار حوزه ارائه شده است: در فصل اول، ابتدا به نقد و ارزیابی جریان فمینیسم به عنوان جریان فعال و پویا در دفاع از حقوق زنان در بستری غربی می‌پردازد و علت تردید در کارآمدی این نگرش برای جوامع اسلامی و ناسازگاری آن با بالندگی تمامی زنان می‌پردازد.

در فصل دوم، چالش‌های مهمی که در زمینه مسائل جنسی وجود دارد و ارتباط تامی که این مسائل با مشکلات و موقعیت‌های زنان در جهان یافته است مورد توجه قرار می‌گیرد. در این فصل بیشتر به نحوه مواجهه اسلام با این مسأله و به مسیر صحیح توجه به مسائل جنسی و ضرورت توجه به حریم‌های آزادی‌های جنسی به عنوان یکی از مهم‌ترین آموزه‌های اسلامی پرداخته خواهد شد.

در فصل سوم، یکی از مهم‌ترین ابعاد نقش زنان یعنی خانواده مورد توجه خواهد بود. یکی از تمایزات اساسی نگرش اومانیستی به حقوق زنان در غرب با دیدگاه اسلامی در این است که در غرب به احقاق حقوق زنان در مقابل مردان و نفی سلطه مردان بر زنان تأکید می‌شود در حالی که در نگرش اسلامی حقوق زنان باید در وضعیت یکسانی با مردان ولی هر دو در قبال خانواده سنجیده شود؛ اصالت نه با زنان و نه با مردان بلکه با خانواده است و حقوق و وظایف هر یک از مرد و زن در نسبت با خانواده مشخص می‌شود و در این رابطه هیچ‌گونه سلطه مرد بر زن مرد مقبول نیست و تمامی حقوق زنان با مردان باید تحقق یابد. به همین جهت است که موضوع زنان را بدون توجه به خانواده نمی‌توان مورد توجه قرار داد. در این فصل رابطه زناشویی در خانواده محور مقالات است.

در فصل چهارم، به موضع مهمی که همواره دغدغه تفکر اسلامی و جبهه مواجهه این تفکر با ارزش‌های غربی است یعنی حجاب پرداخته خواهد شد. حجاب مهم‌ترین جلوه ظاهری ارزش‌های اسلامی در میان مردان و زنان مسلمان است. این موضوع همواره چالش‌برانگیز بوده است. در این فصل به بررسی معنا و مفهوم عمیق نهفته در حجاب و نسبت آن با حقوق بین‌المللی و طرد هرگونه اقدامی که به تهاجم با حجاب می‌انجامد پرداخته خواهد شد. در فصل پنجم، نشان داده خواهد شد که وظایف زن نسبت به خانواده نفی‌کننده حضور اجتماعی او نیست و به معنی طرد او از فعالیت‌های اجتماعی نخواهد بود. تأکید بر حضور اجتماعی زنان در برخی جریان‌های فمینیستی باعث کاسته شدن ارزش‌های فردی زنان بوده است (همانند آنچه در موج اول فمینیسم پیش آمد نا کارگران کارخانه‌های سرمایه‌داران پس از جنگ جهانی دوم تأمین گردد). در این فصل مقالاتی ارائه می‌شود که ضمن تأکید بر نقش زنان در خانواده، اهمیت و نحوه حضور زنان در اجتماع را مورد توجه قرار می‌دهد.

۱-۱ نقد دیدگاه‌های فمینیستی

در فصل اول کتاب به نسبت دیدگاه اسلامی درباره زنان با جنبش‌هایی که در غرب برای احقاق حقوق زنان پدیدار شده‌اند پرداخته خواهد شد. گرچه نهضت‌های دفاع از حقوق زنان در قالب جریان‌های فمینیستی دغدغه‌هایی انسانی و ظلم‌ستیز داشته‌اند ولی آیا این جریان‌ها در جهت نظریه‌پردازی حقوق زنان موفق بوده‌اند؟ آیا راه‌حلی

که برای احقاق حقوق زنان ارائه نمودند، نتایج موفقیت‌آمیزی داشته است؟ آیا هریک از این جریان‌ها گرفتار بخشی‌نگری درباره حقوق زنان نشده‌اند؟ این پرسش‌ها در قبال جنبش‌های فمینیستی بوده است. به همین جهت جریان‌های فمینیستی یکی پس از دیگری برای رفع کمبودها و چالش‌های جریان‌های قبلی به وجود آمده‌اند. راه‌حل‌ها دستخوش نقد و ارزیابی متفکران بسیاری واقع شده است. برخی راه‌حل‌ها ظلم‌های مضاعف دیگری را بر جامعه تحمیل کرده است که نشان از آن دارد نظریه‌های ارائه شده نیاز به بازاندیشی و اصلاح، چه به صورت بنیادی و چه به صورت کاربردی، دارند. اندیشمندان اسلامی با بهره‌گیری از بینشی که دین و وحی در این زمینه‌ها به آنها داده است دیدگاه‌های مطرح در جنبش‌های فمینیستی را ارزیابی کرده‌اند و سعی کرده‌اند چالش‌هایی که هر جریان با آن مواجه می‌شود نشان دهند. یکی از مهم‌ترین این چالش‌ها به چارچوب‌های ارزشی که بر آن مبنا ارزش‌های فمینیستی بنیان گذاشته شده است بازمی‌گردد. اگر تأمین بیشترین رفاه جسمانی و لذت‌طلبی زنان مورد توجه باشد توجه به حقوق زنان آن هنگام که ارزش‌های انسانی و معنوی زنان مطرح باشد فرق می‌کند. یکی از چالش‌های فمینیسم با اندیشه‌های دینی در این امر نهفته است.

در مقاله اول از این فصل که سعید بهشتی به همراه مریم احمدی‌نیا تهیه کرده‌اند و بخش‌هایی از آن مقاله در این بخش آورده شده به نقد و ارزیابی نظریه‌های تربیتی فمینیسم پرداخته شده است. نویسندگان ابتدا ضمن برشمردن جریان‌ها و موج‌های جنبش فمینیسم سعی کرده‌اند که نظریات تربیتی هریک از جریان‌ها را تبیین کنند.

این مقاله اهداف تعلیم و تربیت فمینیستی را برابری اجتماعی و برابری اقتصادی و دستیابی به برابری سیاسی مردان و زنان می‌داند. در برابری اجتماعی چند تلاش را هدف این تعلیم و تربیت می‌داند: اول، خلق دانش یکسان برای هنجارهای مردانه و زنانه؛ دوم، حذف معیارهای دوگانه مثل عمومی-خصوصی و...؛ سوم، حذف کلیشه‌های جنسیت‌گرا؛ چهارم، مبارزه با نگرش شیء‌واره نسبت به زنان؛ پنجم، به رسمیت شناختن زنان در تاریخ و ششم، خاتمه دادن به تبعیض شغلی. برای برآوردن این اهداف فمینیست‌ها برنامه‌های متعددی را ارائه کرده‌اند که باید با روش‌های پیشنهادی آنها محقق گردد.

در این مقاله سپس به محورهای دیدگاه اسلامی در قبال برنامه‌های فمینیستی پرداخته می‌شود که برخی از این محورها هدفمندی خلقت و نقش تفاوت موجودات در آن، تفاهم و همدلی محور زندگی، توجه ویژه به خانواده، و عدم کفایت نگرش حقوقی برشمردن شده است. سپس با توجه به این مبانی، به نقد اهداف، برنامه‌ها و روش‌های فمینیستی در تعلیم و تربیت پرداخته شده است. برخی از این نقدها به بی‌توجهی فمینیست‌ها به تفاوت بین «تساوی» حقوق زن و مرد با «تشابه» آن حقوق است. در حالی که از نظر اسلامی تساوی حقوق زن و مرد اصل مسلم و پذیرفته شده است ولی تشابه حقوق زن و مرد نه مقبول است و نه مطلوب. نقش مکملی بودن مرد و زن نافی برابری حقوق آنها نیست و راه‌حل‌های ارائه شده توسط فمینیست‌ها در محدوده‌ای است که با یکسان‌انگاری نقش زنان با مردان و بی‌توجهی به تفاوت‌های طبیعی زنان و مردان به تأمین برابری حقوق می‌اندیشد. در حالی که با تحقق این تشابه ظلم دیگری به زنان می‌شود و آن سرکوب استعدادهای درونی زنان به قیمت تشابه آنان با مردان است.

در مقاله دوم از این فصل که بخشی از مقاله نصرالله آقاجانی است، ابتدا به تلاش‌هایی که جریان‌های فمینیستی

برای مبارزه با تبعیض‌های جنسیتی داشته‌اند اشاره و راه‌حل‌های آنها برای برقراری عدالت جنسیتی ذکر می‌شود. نویسندگان، موج اول فمینیسم را بیشتر جنبشی اجتماعی می‌دانند تا فکری و فلسفی که به دنبال دستیابی به بخشی از حقوق سیاسی و اجتماعی زنان از قبیل حق رأی بود. این نهضت محور فعالیت خویش را در تأکید و تثبیت اشتراک زنان در ماهیت انسانی (در قبال برخی آموزه‌های مسیحی و رسوم اجتماعی) و حتی برتری ارزش‌های اخلاقی زنان متمرکز کرد. در موج دوم فمینیسم چند گرایش وجود داشته است: ایدئولوژی مساوات‌خواهانه لیبرالی، ایدئولوژی تقابل‌جویانه رادیکالی، رویکرد اگزستانسیالیستی و نهایتاً رویکرد سوسیالیستی فمینیسم. در ایدئولوژی اول زنان را در جایگاه مردان می‌نشانند و اگرچه ساختار مردسالار تغییر نمی‌کند ولی این زنان هستند که لباس مردان را می‌پوشند. در ایدئولوژی تقابل‌جویانه رادیکالی به جای تأکید بر برابری جنسیتی بر تمایز آن تأکید می‌گردد. این جریان مشکل اصلی تبعیض را در ساختار اجتماعی مردسالار، که رسوب یافته از قرن‌ها سلطه مردان بوده است، می‌داند. در نتیجه مسأله عدالت جنسیتی به مبارزه با مردسالاری فروکاسته می‌شود. در رویکرد اگزستانسیالیستی مردانگی «موجودیت برای خود» با ویژگی‌های سیال بودن، استقلال و تعیین‌کنندگی و زنانگی «موجودیت در خود» با ویژگی سکون، وابستگی و ثانوی بودن و شیء‌وارگی تعبیر می‌شود. در این رویکرد توصیه می‌شود که زنان «موجودیت در خود» را ترک گویند. نویسندگان این رویکرد را در معرض نقد به جهت نوع دیالکتیک ستیزه‌جویانه آن بدون توجه به هویت انسانی هر یک از مرد و زن می‌دانند و نشان می‌دهد که آنها به جای توجه به عدالت جنسیتی بر تقابل جنسیتی متمرکز می‌کنند. در رویکرد سوسیالیستی کار زنان در خانه را منشأ ظلم به آنها می‌داند و نظام سرمایه‌داری و مالکیت خصوصی را مروج این نوع نگاه به زنان به حساب می‌آورد و معتقد است که تقسیم جنسی کار باید از تمامی حوزه‌ها رخت بریندد. در اینجا نویسندگان نشان می‌دهد که این نوع نگاه نیز با واقعیت‌ها ناهمخوان است و نمی‌تواند عدالت جنسیتی را تأمین کند.

از دل اندیشه تکثر و نسبی‌گرایی پسامدرن، تأکید بر تفاوت‌ها در موج سوم فمینیسم ظهور یافت. در چنین فضایی لزوم توجه به تفاوت‌ها در بین زنان و مردان و پرهیز از زیاده‌روی در تمایز از مردان مورد توجه واقع شد. در نظر نویسندگان، نگاه تکثرگرای این رویکرد چندان نمی‌تواند با مفهوم عدالت جنسیتی همخوانی داشته باشد چراکه خود عدالت نیز نمی‌تواند مفهومی مطلق و یکسان تلقی شود.

در این مقاله سپس به چندین مشخصه دیدگاه اسلامی که در سایه آنها عدالت جنسیتی معنا می‌یابد اشاره می‌شود. نویسندگان به چهار ویژگی در نگرش اسلامی اشاره دارد که در پرتو آن عدالت جنسیتی در اسلام معنی می‌یابد: «ترباط «هویت انسانی و جنسیت طبیعی و اجتماعی»، «اشتراک زن و مرد در هویت انسانی»، «تفاوت در جنسیت طبیعی»، و «تفاوت در جنسیت اجتماعی». در این زمینه عناصری از دیدگاه اسلامی نشان داده می‌شود که تبیین‌کننده عدالت جنسیتی است. یکی دیگر از مقالات فصل اول به عدالت جنسیتی و اشتغال زنان پرداخته است. مسعود آذربایجانی در این مقاله ابتدا به آنچه از عدالت جنسیتی مراد می‌شود می‌پردازد به این صورت که عدالت جنسیتی تناسب زنان و مردان در دسترسی به همه امکانات فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی است به گونه‌ای که در حق هیچ‌کدام ستم یا اجحافی نشود. در این مقاله تعبیری که از اشتغال می‌شود را به این صورت بیان می‌کند که اشتغال عمدتاً به کارهای تمام وقت، دارای مزد و بیرون از خانه اطلاق می‌شود. سپس با نگاهی علمی به موضوع اشتغال از دیدگاه اسلام پرداخته شده و دیدگاه‌ها و نظریه‌های جامعه‌شناسان و فمینیست‌ها نیز مورد نقد و بررسی قرار گرفته است؛ و معلوم می‌شود که

اشتغال زنان حقی است که تحت ضوابط کلی اشتغال است. این ضوابط عبارتند از: تناسب شغل با ویژگی زنانه، رعایت حجاب، عفاف و عدم اختلاط، عدم تعارض شغل زن با حقوق شوهر و وظیفه مادری. بر این اساس شاخص عدالت جنسیتی در اشتغال زنان از دیدگاه اسلامی همان رعایت معیارها و موازین اسلامی است. در این مقاله الگوی اشتغال نیمه‌وقت زنان که تناسب با عدالت جنسیتی دارد برای زنان پیشنهاد شده است.

۲-۱ تربیت جنسی در اندیشه اسلامی

در این فصل نوع تربیت جنسیتی برای جوانان و عامه مردم مطرح شده است. با توجه به اینکه حیا یکی از ارزش‌های مهم اسلامی است که هرگونه بی‌بندوباری جنسیتی را نفی می‌کند و حریم‌های مسائل جنسی را، چه در بیان و چه در آموزش و چه در فکر، موضوع مهمی می‌داند، لذا در این فصل سعی شده است که نگرش اسلامی در این خصوص تبیین شده و راهکار مناسبی نیز برای طرح آن برای نوجوانان ارائه گردد.

در مقاله اول تحلیلی از متانت گفتاری زبان قرآن در حوزه التذاذات جنسی توسط مهدیه‌السادات مستقیمی و ایوب امرایی و محمد فضلی ارائه می‌شود. ابتدا نویسندگان به تحلیلی از زبان قرآن می‌پردازند و آن را به سه معنای ۱- زبان عربی، ۲- زبان عربی متناسب با اندیشه و زبان مخاطب و ۳- زبان عربی هماهنگ با سیستم اندیشه‌وری گوینده در نظر می‌گیرند. آنها سپس بیان می‌کنند که کم و کیف متانت گفتاری زبان قرآن (به هر سه معنی) در حوزه‌های پنج‌گانه التذاذات جنسی (التذاذات قلبی، بصری، سمعی، لمسی و مقاربتی) قابل اثبات است. کنایی بودن همه تعابیر جنسی قرآن، و احتراز قرآن از واژگان متداول برخی از ادبای عرب و همچنین روش زبانی قرآن در اهمیت دادن به متانت گفتار، همگی نشان‌دهنده این شیوه اخلاقی قرآن در نحوه بیان مسائل و کاربرد تعابیر جنسی است. نویسندگان سپس نتیجه می‌گیرند که از تحلیل ابعاد این متانت گفتاری می‌توان به برخی از مؤلفه‌های راهبردی در زمینه حاکمیت پارادایم متانت گفتاری در سه قلمرو سیاست‌گذاری‌های کلان، سیاست‌گذاری‌های منطقه‌ای و حوزه محاورات در سطوح مختلف پی برد.

در مقاله دوم احادیثی که در زمینه راهکارهای تربیتی به منظور پیشگیری از رفتارهای ناهنجار جنسی نوجوانان و جوانان وارد شده است بررسی می‌گردد. علی‌نقی فقیهی در این مقاله متون حدیثی را در زمینه عوامل مؤثر در انحرافات جنسی کودکان و نوجوانان و راه‌های پیشگیری از رفتارهای ناهنجار جنسی واکاوی می‌کند. او با استفاده از روش هرمنوتیکی و روش اجتهادی، متون آیات و احادیث پیامبر اسلام و امامان را در زمینه شیوه‌های تربیتی پیشگیری از رفتارهای جنسی ناهنجار تحلیل می‌کند.

او سپس بیان می‌کند در متون دینی به منظور پیشگیری از انحرافات جنسی و پرورش رفتارهای سالم جنسی در بین کودکان و نوجوانان، به والدین به عنوان نزدیک‌ترین افراد به آنان، آموزش‌هایی داده شده است. در این آموزش‌ها به دو دسته عوامل خانوادگی و محیطی (اجتماعی و فرهنگی) توجه ویژه‌ای شده است. در مورد دسته اول رفتارهای پوششی در خانواده، عفت کلامی و جلوگیری از بیان سخیف جنسی هنگام خشم و ناراحتی نسبت به کودکان و نسبت به یکدیگر (بین پدر و مادر) و حجاب اتاق خواب، مراقبت‌های ویژه در مورد کنجکاوی‌های کودکان و نوجوانان در مسائل جنسی، تنزیه محیط زندگی از تحریکات جنسی، پرهیز والدین از رفتارهای کلامی و غیرکلامی ناهنجار جنسی در مقابل کودکان، از جمله آموزش‌ها

در این زمینه است. در مورد دسته دوم، سالم‌سازی محیط مدرسه، سالم نگه داشتن ارتباطات همگنان به دور از شکستن هنجارها، مراقبت‌های اجتماعی فرهنگی درباره مطالعه و دیدن مجلات، ماهواره، اینترنت، پاکسازی جامعه از الگوی ناسالم اجتماعی از جمله آموزش‌ها در زمینه عوامل محیطی است.

مقاله سوم به محتوای مناسب برای تربیت جنسی در کتاب‌های درسی دوره متوسطه پرداخته است. محسن فرمهینی فراهانی در این مقاله بیان می‌کند که اغلب جوامع در قرن حاضر به بحران‌های جنسی دچار شده‌اند که شکل حادی به خود گرفته و هر روز به وخامت اوضاع افزوده می‌شود. او معتقد است که تمسک به تعالیم اسلامی می‌تواند در این راه یاری رساند. او پس از جمع‌آوری و تحلیل دیدگاه اسلامی در زمینه مسائل جنسی، از متون دینی رئوسی را برای تربیت جنسی در قالب پرسشنامه تدوین کرده است. او سه نوع پرسشنامه را (پرسشنامه مخصوص دانش‌آموزان، معلمان و والدین) پس از اطمینان از اعتبار و روایی لازم تدوین و بین افراد نمونه تحقیق که بالغ بر ۷۸۰ نفر بوده‌اند توزیع کرده است. بر این اساس یافته‌هایی به دست آورده است که در این نوشتار آنها را متذکر می‌گردد. مهم‌ترین رئوس مطالبی که سه گروه نمونه تحقیق بر آن بیشترین توافق نظر را برای تربیت جنسی در کتاب‌های درسی داشته‌اند عبارتند از: شیوه‌های کنترل و تعدیل گزینه جنسی، تشریح نکات بهداشتی در سنین بلوغ، تأثیر دوست در سلامت یا سقوط اخلاق جنسی و آگاهی از خطرات و امراض جنسی. نویسنده در انتهای نیز توصیه‌هایی کاربردی در مورد تربیت جنسی و محتوای مناسب آن ارائه کرده است.

۳-۱ نگرش اسلامی درباره زنان و خانواده

در نگرش اسلامی بحث حقوق زنان را در پرتو حقوق خانواده می‌توان مورد توجه قرار داد؛ همان‌گونه که حقوق و وظایف مردان نیز جدای از حقوق خانواده قابل‌طرح نیست. در این فصل به تحکیم خانواده در آموزه‌های اسلامی و تأثیر آموزه‌های دینی در آن و راهکارهای قرآنی برای تحقق آن بحث خواهد شد.

در مقاله اول از آموزه‌های قرآنی و حدیثی درباره روابط همسران و تأثیرات روانی و تربیتی آن آموزه‌ها صحبت خواهد شد. علی‌نقی فقیهی نویسنده این مقاله درصدد است نتایج آموزش‌های حدیثی در زمینه روابط همسران را بر بیست همسر (ده زوج) مراجعه‌کننده به یک مرکز مشاوره ارائه کند. فقیهی در این مقاله می‌گوید که مطالعات موردی بر روی زنان و مردانی که در زندگی مشترک دچار تنش شده‌اند، نشان می‌دهد که نگرش‌های غیرواقع‌بینانه به زندگی زناشویی، ضعف اخلاق، نبودن مهارت‌های ارتباطی و کمبود آگاهی از مسائل جنسی در بروز و افزایش تنش در زندگی آنان مؤثر بوده است. همچنین تحقیقات نشان می‌دهد که آموزش‌های صحیح و همه‌جانبه درباره هدف زندگی، نگرش‌ها و باورها، مهارت‌های اخلاقی و ارتباطی و آشنایی با مسائل جنسی، تأثیرات تربیتی روانی خوبی بر همسران داشته و در کاهش تنش و بهبود روابط آنها مؤثر بوده است.

نویسنده با روش‌های دقیق آماری توانسته است نشان دهد که آموزش‌های روانشناختی مبتنی بر قرآن و حدیث در بهبود روابط همسران و کاهش تنش بین آنها مؤثر بوده است. همچنین مشخص شده است که آموزش به یکی از دو همسر نیز در کاهش تنش در زندگی آنها تأثیر داشته است. و این نتیجه حاصل شده که این آموزش‌ها تأثیرات طولانی مدت در کاهش تنش بین همسران داشته است.

مقاله دوم به نگرش‌های اخلاق مادری در تفکر اسلامی و فمینیسم پرداخته و آن دو را مقایسه کرده است. اقدس یزدی، نویسنده مقاله، ابتدا نگاه فمینیسم را به «مادری» تحلیل و بیان می‌کند که فمینیست‌های تندرو بر اساس مبانی فکری و فلسفی خاص خود چون اصل فردگرایی و آزادی جنسی، مادری را مهم‌ترین عامل فرودستی و سرکوب زنان می‌دانند. از نظر آنان مردسالاری بر سراسر تاریخ، جامعه و علم سیطره داشته و شئون و خصلت‌های خاص زنان را نادیده گرفته است. آنان با انتقاد از اخلاق سنتی، در پی رهیافت‌های جدیدی بوده‌اند تا ضمن ستایش و اثبات برتری خصلت‌های زنانه، با تعمیم آنها راهکارهای کلی اخلاقی در سطح عموم جامعه ارائه دهند. از جمله رهیافت‌های آنها در اخلاق، اخلاق مادرانه است. آنان با این رویکرد به دنبال آن هستند که رابطه محبت‌آمیز و خیرخواهانه مادر فرزندی را الگوی تمام روابط اجتماعی و حتی مردان قرار دهند. در نهایت نویسنده به نگرش اسلامی درباره اخلاق مادری پرداخته و بیان می‌کند اسلام فضایی چون تقوی، عفت، صبر، ایثار و... را ضرورت عملکرد مقام مادری دانسته، دامن مادر را اولین مدرسه انسان و مهم‌ترین عامل انتقال ارزش‌ها به نسل‌ها می‌داند.

مقاله سوم درصدد است نشان دهد که بین تقیدات دینی و سازگاری زناشویی رابطه بسیاری وجود دارد. خدابخش احمدی و علی‌فتح آشتیانی و علی‌رضا عرب‌نیا در این مقاله یافته‌های تحقیق علمی خود را ارائه کرده‌اند. در این پژوهش ۱۳۲۰ نفر (۶۶۰ زوج) ساکن استان تهران با استفاده از روش نمونه‌گیری انتخاب و مورد بررسی قرار گرفته‌اند. پژوهش این محققان از نوع توصیفی-همبستگی است. اطلاعات مورد نیاز در در زمینه میزان تقیدهای مذهبی از طریق پرسشنامه محقق شده است و نیز اطلاعات مربوط به سازگاری زناشویی از طریق آزمون رضایت زناشویی اتریچ جمع‌آوری شده است. این تحقیقات نشان می‌دهد که میزان سازگاری زناشویی در بین افرادی که تقیدات مذهبی زیادی دارند به طور معناداری بیش از کسانی است که دارای تقیدات مذهبی کم هستند. بر این اساس میزان سازگاری زناشویی در بین افراد دارای تقیدات مذهبی خیلی زیاد، بیشترین حد و در بین افراد دارای تقیدات مذهبی کم، کمترین میزان را دارد.

آخرین مقاله این فصل به نقش مشاوره بر اساس دیدگاه اسلامی می‌پردازد. عصمت دانش، نویسنده این مقاله، با آزمون‌های آماری درصدد است نشان دهد که سازگاری زناشویی زوج‌های ناسازگار با مشاوره متناسب با آموزه‌های اسلامی افزایش می‌یابد. نویسنده با روش‌های دقیق آماری رابطه بین این دو متغیر را بررسی کرده است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که مشاوره اسلامی، سازگاری زناشویی زوج‌های ناسازگار را به طور معناداری نسبت به قبل از درمانگری و نسبت به گروه گواه افزایش می‌دهد. لذا می‌توان نتیجه گرفت که مشاوره اسلامی با تأکید بر خودشناسی و استفاده از مجموعه‌ای از آموزه‌های اسلامی روش مداخله‌ای مؤثری برای حل اختلاف‌های زناشویی و افزایش سازگاری بین زوج‌های ناسازگار است.

۴-۱ تبیین دیدگاه اسلامی درباره حجاب

از آنجا که آموزه حجاب یکی از مشخصه‌های بنیادین زن مسلمان است که معمولاً ابهام‌هایی درباره آن وجود دارد لذا فصل چهارم به تبیین آموزه حجاب در تفکر اسلامی پرداخته است.

مقاله اول به بررسی پیشینه بحث حجاب در تمامی ادیان ابراهیمی (یهودیت، مسیحیت و اسلام) اختصاص دارد.

معصومه ذبیحی و زهره سادات موسوی در این مقاله نشان می‌دهند که پوشش زن از احکام مشترك میان همه ادیان ابراهیمی است که هر کدام جداگانه اهمیت و جایگاه آن را مورد تأکید قرار داده‌اند؛ تنها تفاوت در حدود حجاب و گاه فلسفه آن است. در آیین یهود رعایت حجاب متلازم با تأهل است؛ حال آنکه در آیین مسیحیت، تجرد مقدس شمرده می‌شود، لذا رعایت پوشش کامل و پرهیز از آرایش و جلوه‌گری برای از بین بردن زمینه تحریک در جامعه، به صورت شدیدتری دنبال شده است؛ چرا که رهبانیت و ترك لذایذ دنیوی از اصول این دین بوده و فلسفه پوشش هم به همین امر برمی‌گردد. در اسلام رعایت حجاب به منظور حفظ پاکی و قداست زن و اجتماع مورد توجه خاص قرار گرفته و حدود آن با توجه به آیات و روایات، پوشاندن همه بدن به جز وجه و کفین (دو کف دست) معرفی شده است.

مقاله دوم کنکاشی در معنا و مفهوم حجاب است. وحیده عامری در این مقاله به بررسی وجوه مختلف معنای حجاب پرداخته است. در نظر او «حجاب» از مفاهیمی است که کثرت استعمال آن در مباحث مختلف، لازم می‌دارد تا معنای دقیق آن تبیین شود. این واژه در اصطلاح عرفان به معنای فاصله میان خالق و مخلوق است که سالک باید در رفع و ازاله آن به جد بکوشد تا به مقام لقاءالله نائل شود. در علم فقه مراد از حجاب، پوشش خاص زنان است که همه بدن را به جز صورت و کف دو دست تا مچ شامل می‌شود. این واژه در آیات و روایات نیز به کار رفته، اما معنای لغوی آن (مانع و حائل) بوده است. لذا استفاده از این لفظ در معنای پوشش زنان نسبتاً جدید است. حجاب فقهی را نمی‌توان دقیقاً مترادف واژه پوشش دانست؛ زیرا هر پوششی، حجاب نیست. همچنین عفاف به‌عنوان یک ارزش اخلاقی با حجاب به‌عنوان حکمی شرعی تفاوت‌هایی دارد. تبرج نیز در معنای آشکار نمودن زینت به قصد تحریک شهوت مردان، متضاد عفاف و از رذائل اخلاقی مورد نهی اسلام است.

مصطفی میرمحمدی در مقاله سوم به تبیین یک مسأله حقوقی بین‌المللی می‌پردازد. از آنجا که در دهه‌های اخیر برخی کشورهای اروپایی محدودیت‌هایی برای پوشش زنان مسلمان وضع کرده‌اند ضرورت دارد بررسی شود که آیا ممنوعیت حجاب از منظر حقوق بین‌الملل اقلیت‌ها می‌تواند توجیهی داشته باشد؟ در این مقاله به جایگاه حقوق اقلیت‌ها در حقوق بین‌الملل و محدودیت‌هایی که بر سر راه حفظ و حمایت از حقوق اقلیت‌های دینی وجود دارد پرداخته شده است؛ سپس در پرتو اصول «عدم تبعیض» و «برابری افراد»، ماده ۲۷ میثاق حقوق مدنی و سیاسی و آموزه «حاشیه ارزیابی»، ممنوعیت حجاب از منظر حقوق بین‌الملل اقلیت‌ها بررسی و نقد گردیده است. نتیجه نهایی این مقاله این است که ممنوع دانستن حجاب نقض حقوق بشری افراد و آزادی دینی آنان بوده و بیشتر ناشی از فشارهای سیاسی و اجتماعی است.

۱-۵ زن مسلمان و جامعه

آخرین فصل به مسائل مربوط به حضور زنان در اجتماع و نقش اجتماعی زنان اختصاص دارد. در این فصل در نظر است نشان داده شود که اهمیت حضور زن در خانواده نافی نقش اجتماعی زنان نیست و آموزه‌های دینی در این باره بررسی می‌شود.

در مقاله اول این فصل مستندات قرآنی حیطة مدیریت بانوان تحلیل می‌شود. در اندیشه اجتماعی مبتنی بر دیدگاه دینی معمولاً سه رویکرد وجود داشته است که محمدرضا حاجی اسماعیلی و مسعود راعی و لیلا دهقانی

نحوه تبیین هریک از این سه دیدگاه را درباره مدیریت بانوان تحلیل می‌کنند. در نظر نویسندگان، مدیریت زنان بر اساس بازیابی مستندات قرآنی با سه رویکرد اندیشه اجتماعی دینی «سنت‌گرایی اسلامی»، «تجددگرایی اسلامی» و «تمدن‌گرایی اسلامی» در تعبیر نگاه حداقلی، حداکثری و متعادل به مسألهٔ مصلحت، می‌انجامد. ادعای این مقاله آن است که شالودهٔ قرآنی این دیدگاه‌ها همگی مبتنی بر مصلحت است اما از آنجا که مصلحت مقوله‌ای کیفی است و معیارهای قطعی و روشن دربارهٔ اندازه‌گیری آن وجود ندارد و از طرفی عوامل گوناگونی در تبیین آن دخالت دارند این موارد منجر به بروز دیدگاه‌های متفاوت در این مقوله شده است. نویسندگان سپس تلاش می‌کنند تا با لحاظ موارد پیش‌گفته، در پرتو گفتمان قرآنی به بررسی و ارزیابی ماهیت و قلمرو مصلحت، دربارهٔ مدیریت زنان پردازند.

مقاله دوم به رابطهٔ بین جنسیت و هنر می‌پردازد. حسن بلخاری در این مقاله ابتدا هنر را در عام‌ترین تعریف خود، ظهور و تجلی استعدادهای فطری و زیبایی‌طلب انسان در قالب آثار هنری بیان می‌کند. نویسنده در این مقاله سعی دارد تا به پرسش‌هایی از این قبیل پاسخ دهد: آیا می‌توان هنر را با جنسیت، که یک عرض محسوب می‌شود، مرتبط دانست؟ آیا می‌توان جنسیت را عاملی در ایجاد تمایز میان مفهوم و مصادیق هنر برشمرد؟ و آیا می‌توان با استناد به جنسیت، به تمایز میان هنرها قائل شد و هنر را به هنر مردان و هنر زنان تقسیم کرد؟ آیا شرایط فرهنگی، مواضع ایدئولوژیک و جایگاه اجتماعی در مفهوم هنر و نسبت آن با جنسیت (به‌ویژه زن) تأثیرگذار است؟ آیا قوانین و حدود فقهی در قلمرو هنر، جنسیت را عاملی تعیین‌کننده در صدور احکام متفاوت نسبت به زن و مرد می‌داند؟

در آخرین مقاله این فصل، مجتبی عطارزاده واقعیت‌های حضور زنان را در جامعه ایرانی بررسی کرده است. او اظهار می‌دارد که حاکمیت شبه مدرن پهلوی بر ایران و انتقال آموزه‌های غربی به فضای زیست جمعی و شخصی زنان ایرانی، نه تنها مطلوب آنان را فراهم نکرد، بلکه زمینه انحطاط بیشتر این قشر را نیز باعث شد. بدین‌گونه زنان در این فضا گرفتار نوعی سردرگمی شدند؛ چه آنکه به رغم کنار زده شدن ظواهر دینی و احکام شرع در زمان حکومت پهلوی، پیشرفت و تحولی در وضعیت زنان مشاهده نشد. ناکارآمدی آموزه‌های دیگر از جمله اندیشه‌های مارکسیستی نیز به دلیل نگاه ابزاری به زنان، امکان برون‌رفت از بحران موجود را ناممکن جلوه می‌داد. در چنین فضایی، ابتکار امام خمینی^(ره) مبتنی بر گفتمان «بازگشت به اصل» و در راستای بهره‌وری از دستاوردهای مثبت حضور زن در عرصه عمومی به شدت مورد استقبال زنان ایرانی قرار گرفت، به گونه‌ای که آنان برای نیل به کرامت والای انسانی که تحقق آن در پرتو حاکمیت اسلام وعده داده می‌شد، چنان حضور و فعالیتی از خود نشان دادند که شاید در طول تاریخ ایران نظیر و مانندی برای آن نتوان یافت.

حمیدرضا آیت‌اللهی

فروردین ۱۳۹۳

Islamic Views on Women Studies

Hamidreza Ayatollahy (ed.)

در زمینه مطالعات زنان در ۳۰ سال اخیر بیش از ۲۰۰۰ مقاله علمی در مجلات علمی-دانشگاهی ایران منتشر شده است که در این کتاب تعدادی از آنها گلچین شدند تا مجموعه‌ای از مهم‌ترین دیدگاه‌ها در این زمینه ارائه شود. تعدادی از مقالات این مجموعه به بررسی و ارزیابی نگرش غالب غربی درباره زنان و نقد آنها پرداخته است. برخی مقالات نیز به بررسی نگرش اسلامی درباره حقوق زنان و نحوه رعایت عدالت نسبت به آنان اختصاص یافته است. از آنجا که دیدگاه اسلامی نسبت به زنان را نمی‌توان مستقل از حقوق خانواده مورد تحلیل قرارداد لذا مسأله خانواده از محورهای مورد توجه در این مجموعه است. خود خانواده نیز با چالش‌هایی مواجه است که در بخشی از مقالات این کتاب به آنها پرداخته شده است. چون مسأله حجاب و پوشش زنان یکی از ارکان نگرش اسلامی به موضوع زنان بوده و در این زمینه مناقشات فراوانی چه به صورت نظری و چه به صورت عملی از جانب منتقدان غربی شده است بخش مهمی از کتاب نیز به تحلیل و بررسی حجاب اختصاص دارد.

انشارات فهم
موسسه فرهنگ و هنر هدایت میزان